

Pázmándi Kinga*

A tilos szerződések érvénytelenségének kontextusáról – Auer Ádám: „A jogszabályba ütköző szerződések semmis(s)ége – A tilos szerződés az érvénytelenségi okok hálózatában” című monográfiájáról

1. BEVEZETÉS

A szerződések érvénytelenségének kérdése a magánjogi dogmatika egyik legősibb, ugyanakkor a mai napig élő és folyamatosan fejlődő problémaköre. A semmisség – különösen a jogszabályba ütközés eseteiben – a magánjogi normarendszer határterületeit érinti, ahol a magánfelek szerződési szabadsága szembesül a közjogi normák imperatív hatásaival. E határhelyzet nem pusztán elméleti kérdés, hanem nap mint nap felmerül a jogalkalmazás során – különösen olyan jogterületeken, ahol az állam szabályozóként vagy megrendelőként jelenik meg, mint a közbeszerzések, uniós támogatások vagy éppen a földforgalmi szerződések világa. Auer Ádám 2025 februárjában bemutatott¹ monográfiája, „A jogszabályba ütköző szerződések semmis(s)ége – A tilos szerződés az érvénytelenségi okok hálózatában”² ezt a problématerületet vizsgálja meg egyedülálló alapossággal és módszertani innovációval.

A szerző célja nem pusztán a tilos szerződések elméleti áttekintése, hanem azok rendszertani, történeti és összehasonlító jogi értelmezése, valamint a bírói gyakorlat valós működésének feltérképezése. A kötet egy komplex, többretegű vizsgálat keretében fogalmaz meg válaszokat arra, hogy mikor minősül egy szerződés jogszabályba ütközőnek, és e minősítés milyen következményekkel jár.

A monográfia már címében is utal arra a fő állításra, amely szerint a tilos szerződés nem elszigetelt, autonóm érvénytelenségi kategória, hanem más okokkal – így például a jó erkölcsbe vagy közrendbe ütközéssel – szoros dogmatikai és gyakorlati kapcsolatban álló elem a magánjog szankciórendszerében. A kötet kiindulópontja, hogy az érvénytelenségi okok nem különálló „dobozok”, hanem egy összefonódó hálózat részei,

amelyben a tilalom forrása, célja, a norma jogági jellege és a megsértés típusa egyaránt befolyásolja a semmisség fennállását. A szerző ezért nemcsak fogalmi, hanem módszertani szempontból is újragondolja a szerződés semmisségét – beleértve például a hálózatkutatás jogdogmatikai alkalmazhatóságát is.

A kötet szövegében a szerző már az előszóban kijelöli vizsgálat fő irányát: „A kutatás fő kérdése, hogy [...] milyen szerepet játszik a tilos szerződés érvénytelensége vagy e jogkövetkezmény háttérbeszorulását figyelhetjük meg? Milyen elvek mentén lehet a tilos szerződések érvénytelenségét megállapítani, vajon hol a határ a semmisség alkalmazása és elhagyása között?” A gondolat végigvezetéseként pedig felveti azt is, hogy a Ptk. új „generálklauzulája mennyiben oldotta meg a módosítás indokaként felhozott kérdéseket”³. A téma kontextusa egyben a téma aktualitásának bizonyítéka is. A szerző által kiemelt három tényező kétségkívül igazolja az elemzés időszerűségét. Egyrészt a szerződések társadalmi és gazdasági tömegessége folytán az érvénytelenségi esetek is mindennappossá váltak. Másrészt a jogrendszer egyre komplexebb, és a különböző jogági normák közötti határvonalak elmosódnak, ami fokozott értelmezési nehézségeket eredményez. Harmadrészt a szerződéses kapcsolatok minőségi változása – például a digitalizáció, platformgazdaság, vagy a magán- és közszféra határterületein létrejövő szerződések – új elméleti megközelítést igényelnek. E kihívásokra kíván választ adni a szerző, amikor azt vizsgálja, hogy vajon a klasszikus magánjogi dogmatika eszköztára képes-e kezelni az új típusú érvénytelenségi problémákat.

Auer monográfiája tehát nem pusztán jogtörténeti, elméleti vagy gyakorlati munka, hanem e három réteg egységes integrációjára törekszik, a hálózatszemlélet révén pedig új értelmezési horizontot nyit a polgári jogi dogmatika számára.⁴

* Elnökhelyettes, Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet. Egyetemi docens, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Gazdaságtudományi Kar, Menedzsment és Üzleti Jog Tanszék.

1 Lásd <https://jog.tk.hu/esemeny/2025/02/konyvbemutato-auer-jogszabalyba-utkozo-szerzodesek>

2 Auer Ádám: *A jogszabályba ütköző szerződések semmis(s)ége – A tilos szerződés az érvénytelenségi okok hálózatában*. HUN-REN TK Jogtudományi Intézet, Budapest, 2024. ISBN 978-963-7311-91-8. (Auer 2024.) A monográfia elektronikus elérhetősége: <https://jog.tk.hun-ren.hu/uploads/files/monografia5-beliv-online-bordo.pdf>

3 Auer 2024. 10. o.

4 Lásd még erről Gárdos Péter: Auer Ádám – *A jogszabályba ütköző szerződések semmis(s)ége – A tilos szerződés az érvénytelenségi okok hálózatában*. *Állam- és Jogtudomány*, 2025/2., 106–112. o. A monográfia egyedi hangnemű elemzését adja továbbá Leszkoven László: *Érvénytelenség? Mi az? Olyan mintha történt volna valami, holott nem történt semmi...* *Gazdaság és Jog*, 2025/7–8., 16–19. o.

2. A KÖTET TUDOMÁNYOS ALAPÁLLÁSA, KUTATÁSI HORIZONTJA

A kötet egyik legnagyobb értéke abban rejlik, hogy nem áll meg a tételes jog szabályainak elemzésénél, hanem elméleti kiindulópontként egy olyan komplex rendszert vizsgál, amelyben a szerződési jog érvénytelenségi szankciói egymással szoros kapcsolatban állnak. A szerző az érvénytelenség egyes eseteit nem elszigetelten, hanem egymáshoz viszonyítva, történeti és összehasonlító kontextusban, valamint a bírósági gyakorlat alapján értelmezi. A kutatás tehát nem egy-egy norma magyarázatára, hanem egy normarendszer viselkedésének megértésére irányul.

A monográfia központi kérdése, hogy a Ptk. 6:95. §-ában szabályozott jogszabályba ütközés mint semmisségi ok miként illeszkedik az érvénytelenségi rendszer egészébe, és ennek impozáns összehasonlító jogi, jogtörténeti, jogirodalmi és az élő jogot elemző dimenziót is ad. Az olvasó számára szép lassan körvonalazódik, hogy a tilos szerződések kontextusában az egyik meghatározó kérdés az, hogy mikor kell a jogszabályba ütközés szankcióját alkalmazni, és mikor kell más szankcióhoz – például a semmisség helyett a megtámadhatósághoz vagy az érvényesség fenntartásához – nyúlni.

Ez a kutatási horizont túlmutat a klasszikus, bináris megközelítésen (érvényes–érvénytelen), és az olvasó számára inkább egy fokozatokban működő szankciós rendszer körvonalazódik. A szerző vizsgálata épp ezért nem zárulhat le a normák értelmezésével: szükségszerűen ki kell térnie a történeti előzményekre (római jog, német pandektisztika, szocialista jog), a külföldi modellekre (BGB 134 §, angol illegality doctrine), valamint a magyar bírói gyakorlat jellemzőire (olykor annak következetlenségeire) is.

A komplexitás tudatos vállalása és következetes végigvitele a kötet egyik legimpozánsabb, legerősebb tudományos hozzájárása. A szerző nem mond le a rendszerezés igényéről, ugyanakkor tisztában van a rendszer határaival. Ez a megközelítés reflektív és önkorrekcióra képes jogdogmatikai szemléletet mutat – olyat, amely képes értően olvasni a múltban, magabiztosan tájékozódni az elméletben és gyakorlatban egyaránt: képes reagálni a 21. század szerződéses viszonyainak kihívásaira.

3. A KÖTET MINT OLVASMÁNY

Auer Ádám monográfiája hétszer tagolt fő fejezeti struktúrában épül fel, amely világos és következetes tudományos ívet követ: a történeti és elméleti alapozástól a dogmatikai rendszerezésen át az érvénytelenségi okok hálózatos kapcsolatainak feltárásáig. Ez a fokozatosság a könyv egészének tudatos építkezését jelzi: minden fejezet hozzáad a kiinduló kérdés elmélyítéséhez, és újabb értelmezési szintet tár fel a tilos szerződés problematikájában.

A felvezető rész átfogó elméleti alapvetést nyújt a semmisség fogalmáról és az érvénytelenségi rendszer belső logikájáról. A szerző itt határozza meg a tilos szerződés helyét a Ptk. szankciórendszerében, és már e ponton hangsúlyozza, hogy a jogszabályba ütközés nem egyszerűen a norma megsértését,

hanem a norma mögött álló cél sérelmét jelenti. A semmisség és megtámadhatóság elhatárolása mellett e fejezet kiemelten tárgyalja azt is, hogy milyen típusú tilalmak (kógens, diszpozitív, formai, tartalmi) vezethetnek a szerződés érvénytelenségéhez.

Ezt követően a szerző részletes összehasonlító jogi kitekintést kínál. Elemzi a német jog BGB 134. §-ában megjelenő megoldását, amely a jogszabályba ütközést ex lege semmisségi okként kezeli, de a bírói gyakorlatban mégis egyre inkább differenciált értelmezést alkalmaz. Az angolszász rendszer bemutatásakor különösen a Patel v. Mirza ügy kerül középpontba,⁵ amely az equity-elv és a közérdek szempontjainak összehangolásán keresztül mutat alternatívát a kontinentális formalizmushoz képest. „Az angol és a német jog eltérő filozófiából, de ugyanarra a kérdésre ad választ. Az angol jog célorientáltan a szerződés eredményéből kiindulva értékeli a jogsértést, és a Patel v. Mirza eset szerint paradigma jellegű az, hogy a jogsértés súlya a jogellenesség megállapítása mellett indokolja azt, hogy a felek között helyreálljon a vagyoni egyensúly. A német jogdogmatika tanulsága az, hogy a tilos szerződés nem egy polgári jogi eszköz, hanem általában véve a jogrendszer egyik gazdaságsszabályozó instrumentuma, kontrollt biztosító szabálya, amelyet Canaris nyomán ma is hangsúlyozni szükséges.”⁶ A szerző nemcsak ismerteti, hanem következetesen értékeli: kiemeli azokat a pontokat, ahol releváns összevetés kínálkozik a magyar szabályozással és a modellszerű összehasonlító jogi vizsgálat érdekes tanulságokkal szolgál.

Folytatásként a monográfia a tilos szerződés történeti mintázatait vizsgálja a magyar magánjogban. A szerző három korszakot különít el: a 20. század első felének klasszikus magánjogát, a szocialista Ptk. (1959)⁷ időszakát, valamint az 1990-es évek utáni jogfejlődést, és jól tematizáltan érinti a kérdés jogirodalmi reflexióját. Auer Ádám részletesen elemzi a kúriai joggyakorlatot, a Magyar Királyi Kúria 53. számú jogegységi döntésével (1932)⁸ látványos történeti, evolúciós kontextusba helyezve azt. A szerző bemutatja, hogy a tilos szerződés kategóriája hogyan alakult át a formális jogsértés automatikus szankcionálásából egy bonyolultabb, célorientált megközelítéssé.

Ez a három bevezető fejezet megalapozza a kötet további részének strukturális és elméleti építkezését. A szerző világosan jelzi, hogy a tilos szerződés dogmatikai értelmezése nem lehetséges a történeti fejlődés és a nemzetközi környezet kontextusának ismerete nélkül. A módszertani sokszínűség – történeti, összehasonlító és rendszertani megközelítés – már ebben a szakaszban megjelenik, előkészítve a könyv további újszerű megoldásait.

5 Auer 2024. 29–35. o.

6 Auer 2024. 154. o.

7 Az 1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről.

8 A Kúria 1932-ben született 53. jogegységi döntésének tárgya az volt, hogy „hogyan hat ki a megkötött szerződés érvényességére az, ha az ügyletek megkötéséhez az egyik félre nézve, bizonyos iparszerű foglalkozásokhoz, a jogszabály feltételeket támaszt (ezek a feltételek: iparigazolvány, iparendély, hatósági engedély etc.)”. Auer 2024. 44–49. o.

4. A DOGMATIKAI MODELLEK ÉS A GYAKORLATI ALKALMAZÁS

A negyedik fejezet középpontjában a hatályos magyar szabályozás áll: a Ptk. 6:95. §-ának részletes dogmatikai és gyakorlati elemzése. A szerző világossá teszi, hogy a jogszabályba ütközés mint semmisségi ok nem automatikusan alkalmazandó, hanem értelmezést igényel. A szerző nagy hangsúlyt fektet arra, hogy a semmisség alkalmazása ne legyen reflexszerű, hanem csak abban az esetben történjen meg, ha a jogalkotó valóban az érvénytelenség szankcióját kívánta alkalmazni a szerződési viszonyban, és a jogszabály megszegése valódi normacélsértést jelent.

E fejezet kiemelten tárgyalja a „más jogkövetkezmény” problematikáját: azt, hogy a bíróság a semmisség megállapítása helyett más szankciót is alkalmazhat (pl. részleges érvénytelenség, megtámadhatóság, értelmezés általi korrekció). A szerző e kérdést nemcsak elméletileg elemzi, hanem bemutatja az ítélkezési gyakorlat ingadozását is: egyes döntések formális semmisséget állapítanak meg, míg mások mérlegelési szempontok alapján eltérő következményekhez jutnak. A fejezet arra is kitér, hogy a tilalom célja – például a piac védelme, a verseny tisztaságának biztosítása vagy a fogyasztók érdekeinek oltalma – milyen szerepet játszik a jogkövetkezmény meghatározásában, és hogy e célok gyakran indokolják a semmisség helyetti alternatív jogi megoldások alkalmazását.

Az ötödik fejezet a monográfia egyik legfontosabb szakasza, amelyben a szerző három dogmatikai modellt konstruál a tilos szerződések osztályozására: „Az elhatárolási ismerv a csoportok között, a jogszabályba ütközés megállapítása: a bírói mérlegelés tárgya a semmisség megállapítása a jogszabályba ütközés egyedi értékelése alapján, vagy a semmisség csak konkrét, egyedi viszonyban értelmezhető, vagy a semmisség megállapítása mellőzhető.”⁹ Ezek: a bírói mérlegelés modellje, az eseti (in casibus certis) modell, valamint a redukált modell. A modellek közötti különbség elsősorban abban áll, hogy milyen típusú norma sérül, milyen jogági háttérrel, és milyen célból kell alkalmazni a semmisség szankcióját. A különböző modellek tehát vagy „a bírói mérlegeléstől teszik függővé a norma teleologikus értelmezése alapján a semmisség megállapítását”,¹⁰ vagy azt közvetítik, hogy „a semmisség csak in casibus certis viszonylatban értelmezhető, azon kívül nincs helye”,¹¹ (3) vagy azt láthatjuk, hogy „a semmisség nem állapítható meg az adott esetben (például azért, mert más jogkövetkezményt kell alkalmazni)”.¹²

A modellek bemutatása nem csupán elméleti jelentőségű: a szerző konkrét bírósági döntések elemzésével támasztja alá azok gyakorlati működését. A monográfia ezen a ponton részletes elemzés alá vonja a közbeszerzés szabályozását, a földforgalmi kérdéseket, és a fizetéseptelenségi jog, a nemzeti vagyongvédelem, illetve a társasági jog kapcsolódó összefüggéseit, mely részkérdések ilyen szemléletű feldolgozása kétségtelenül hiánypótló. A dogmatikai tipizálás így nem elvont rendszere-

zés marad, hanem alkalmazható értelmezési segédeszközzé válik. A szerző e ponton már előkészíti a következő fejezet – a kiegészítő tilos szerződési klauzula – és a hálózatelemzés elméleti megalapozását, így a kötet struktúrája itt is fokozatosan és céltudatosan építkezik.

5. A KISEGÍTŐ KLAUZULA ÉS A HÁLÓZATOS RENDSZER

A monográfia hatodik fejezete a „kiegítő tilos szerződési klauzula” elméletét mutatja be, amely a szerző egyik leginnovatívabb gondolati konstrukciója. A koncepció lényege, hogy nem minden tilos szerződés minősül egyértelműen jogszabályba ütközőnek abban az értelemben, ahogy azt a Ptk. 6:95. § szövege feltételezi, de a jogalkalmazás során mégis alkalmazható a semmisség szankciója bizonyos közérdekű vagy rendszer szintű elvárások sérelme esetén. A kiegészítő klauzula tehát olyan „nyitott” érvénytelenségi mezsgyét jelöl ki, ahol a bíróság mérlegelési alapon, implicit normacélok alapján dönthet a szerződés érvénytelenségéről akkor is, ha az adott ügyben nem határozható meg egy konkrét, kifejezett jogszabálysértés.

E rész nemcsak dogmatikailag, hanem jogalkalmazási szempontból is rendkívül jelentős: számos esetben a bíróság nem kifejezetten egy konkrét jogszabályhely sérelmére, hanem a jogintézmény céljával való összeférhetetlenségre hivatkozva állapítja meg a semmisséget. A szerző példákkal támasztja alá ezt az érvelést, és arra is rámutat, hogy a bírói gyakorlat – implicit módon – már ma is alkalmazza ezt a logikát.

A hetedik fejezet a monográfia záró, szintetizáló egysége, amely az érvénytelenségi okok közötti kapcsolatok hálózatos szerkezetét mutatja be. Ez a fejezet egyrészt a jogágakon belüli, másrészt a jogágak közötti kapcsolatok vizsgálatára is alkalmas. A hálózatkutatás mint módszertan itt nem csupán eszköz, hanem értelmezési keret: lehetővé teszi, hogy az érvénytelenségi okokat ne elszigetelt kategóriákként, hanem egymással dinamikusan összefüggő elemekként kezeljük. A szerző e módszertanon keresztül azt is dokumentálja, hogy az érvénytelenségi rendszer nem lineárisan, hanem egyfajta normatív hálózatként működik, amelyben a különböző tilalmak, értékelési szempontok és jogkövetkezmények közötti kapcsolódások döntően befolyásolják a szerződéses viszonyok jogi megítélését.

A hálózatos megközelítés előnye, hogy feltárja azokat a csomópontokat, ahol az egyes érvénytelenségi okok összeérnek (pl. jogszabályba ütközés és jó erkölcsbe ütközés, vagy jogellenesség és tisztességtelenség). E csomópontok elemzése lehetővé teszi a bírói érvelés finomhangolását, és segíthet elkerülni az automatikus, sablonszerű minősítést. A szerző álláspontja szerint az érvénytelenségi okok hálózati szemlélete hozzájárulhat a dogmatikai értelmezések elmélyítéséhez és a bírósági döntések kiszámíthatóságának fokozásához, különösen olyan esetekben, ahol az egyes érvénytelenségi alakzatok közötti elhatárolás nem egyértelmű.

E két fejezet – a kiegészítő klauzula és a hálózati modell – a kötet tetőpontját jelenti. Itt érnek össze a történeti, összehasonlító, dogmatikai és gyakorlati vizsgálatok tanulságai, és itt válnak explicitté azok a következtetések, amelyek révén a szer-

9 Auer 2024. 79. o.

10 Lásd a bírói mérlegelés modelljét, Auer (2024) 80.

11 Lásd az eseti (in casibus certis) modellt, Auer (2024) 80.

12 Lásd a redukált modellt, Auer (2024) 80.

zű új értelmezési horizontot nyit a tilos szerződés és általában az érvénytelenségi rendszer jogelméletében. A szerző megközelítése egyúttal lehetőséget teremt arra is, hogy a jövő kodifikációs és jogalkalmazási folyamatai számára is hasznosítható, rendszerszintű szemléletet kínáljon az érvénytelenség komplex normatív működéséről.

6. ÖSSZEGZÉS

Auer Ádám monográfiája nemcsak a magyar polgári jogi dogmatika egyik alapkérdését, a szerződés érvénytelenségének rendszerét elemzi, hanem új értelmezési dimenziókat is megnyit a tilos szerződés fogalmának tudományos és gyakorlati kezelésében. A kötet legnagyobb erőssége, hogy egyszerre épít történeti, összehasonlító jogi, elméleti-dogmatikai és empirikus alapokra, miközben nem mond le a rendszeralkotás igényéről. A szerző következetesen mutatja be, hogy az érvénytelenségi okok nem izolált kategóriák, hanem egy dinamikus, egymással kölcsönhatásban álló normatív hálózat részei, amelynek értelmezése során figyelembe kell venni a jogszabály célját, jogági kontextusát, valamint a jogalkalmazási gyakorlat tényleges működését is.

A hálózatalapú megközelítés különösen jelentős tudományos újítás: ahelyett, hogy az érvénytelenségi eseteket önálló „dobozokban” tárgyalná, a kötet azt vizsgálja, hogyan hatnak

egymásra, miképpen kapcsolódnak, és hol keletkeznek jogértelmezési metszéspontok az érvénytelenség különböző alakzatai között. A kötet ebből a szempontból egyúttal kísérlet a magyar magánjog hermeneutikai megújítására is, ahol az értelmezés már nem pusztán normaalkalmazás, hanem a normák közötti kapcsolatok tudatos feltárása.

A monográfia formailag is példaértékű: logikus szerkezete, tudományos nyelvezete, pontos hivatkozási apparátusa, valamint a bírói gyakorlat feldolgozásában tanúsított alapossága alapján minden bizonnyal hosszú távon is hivatkozási pontként szolgál majd a polgári jogászközösség számára. Külön kiemelendő, hogy a kötet nemcsak a tudományos közönség, hanem a gyakorló jogászok számára is hasznos eligazítást nyújt: a modellek, dogmatikai elhatárolások és a tilalmak típusainak rendszerezése közvetlenül támogatja a jogértelmezést és a döntéshozatalt olyan határhelyzetekben, ahol a normavilág több eleme együttesen érvényesül, és ahol a semmisség megállapítása nem pusztán szövegértelmezési, hanem jogpolitikai mérlegelés kérdése is.

Auer Ádám munkája ezért egyszerre jelent elméleti-tudományos teljesítményt és gyakorlati orientációjú hozzájárulást. A tilos szerződés újragondolásán keresztül a szerző egyben az érvénytelenségi szankció egészének új rendszerét kínálja fel a jogértelmezés számára. Mindezzel a kötet méltán sorolható a kortárs magyar jogirodalom legértékesebb magánjogi monográfiái közé.

